

The Nature and factors affecting the formation of Urban dualism in Iran

Khaterreh Moghani Rahimi¹ , Hashem Dadashpoor²

1. (Corresponding Author) *Department of Urban planning and Design, Faculty of Arts and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran*

E-mail: k.moghanirahimi@modares.ac.ir

2. *Department of Urban planning and Design, Faculty of Arts and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran*

E-mail: h-dadashpoor@modares.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

10 December 2025

Received in revised form:

4 March 2026

Accepted:

10 April 2026

Available online:

16 May 2026

Keywords:

*Spatial fragmentation,
Urban dualism,
Uptown,
Downtown,
Spatial inequality,
Urban areas.*

ABSTRACT

No systematic or qualitative review has examined the spatial discontinuity from the perspective of the "uptown-downtown" concept and the factors that shape its formation in Iranian cities, while previous studies identify specific factors that create this gap. This research identifies and analyzes the factors that shape spatial fragmentation in the form of the "uptown-downtown" dichotomy in Iranian cities. By combining narrative review methods and structural analysis, qualitative data from previous studies and the opinions of 18 urban experts have been collected and analyzed. The findings show that spatial fragmentation in Iran is caused by five categories of socio-cultural, economic, physical-infrastructure, managerial, and environmental factors. Among the 14 identified factors, "class differences and the gap between economic deciles", "unequal distribution of urban services and facilities", and "spatial differences in literacy and employment" are the most frequent and important driving factors. Structural analysis also revealed four groups of factors as key influencing factors, including class differences, uptown/downtown subjective identity, and social status gap; influencing factors such as land prices and housing demand; independent factors; and bimodal factors. This study, for the first time in the domestic literature, has systematically identified the driving factors of spatial fragmentation and determined their hierarchy of influence. The results show that reducing spatial fragmentation requires targeted intervention in key influencing factors, especially reducing economic inequalities and reforming urban service distribution patterns.

Cite this article: Moghani Rahimi, K., & Dadashpoor, H. (2026). The Nature and factors affecting the formation of Urban dualism in Iran. *Human Geography Research Quarterly*, 58 (2), 1-17.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.398957.1008821>

Extended Abstract

Introduction

Iranian cities, especially metropolitan cities, have long witnessed the formation of complex and diverse spatial structures that reflect the big social, economic, and cultural differences among their residents. These structures manifest as the “uptown” and “downtown” phenomena, where the more affluent and developed areas (uptown) contrast with and are spatially separated from the less developed and deprived areas (downtown). This spatial and class separation not only reflects differences in income and living standards, but also indicates social and cultural segregation that has been consolidated and deepened over time. The spatial discontinuity created in these cities has widespread consequences in various areas, including limiting equitable access to urban facilities and services such as education, health, transportation, and green spaces. This inequality in access, in turn, reproduces social and economic inequalities and deprives parts of society of equal opportunities for growth and progress. As a result, this spatial disconnection is not only a physical and urban issue, but also a profound challenge to social cohesion, spatial justice, and sustainable development in Iranian cities. In Iranian cities, the factors driving spatial disconnection have not been accurately and comprehensively identified, which makes effective planning and policymaking difficult. Until a deep, scientific understanding of the factors that influence the formation of this phenomenon is achieved, it is not possible to properly analyze the main reasons for the emergence of spatial gaps and to provide efficient, reality-based solutions to address them. Identifying the factors influencing spatial disconnection is essential for understanding its roots more accurately and for developing policies that can reduce inequalities and enhance spatial justice in Iranian cities. In fact, without this recognition, any intervention or planning will likely remain superficial and unsustainable and will not help to solve the problem fundamentally. Given that identifying the factors that shape this spatial duality helps better understand how urban development and effective

policies are designed to reduce spatial gaps, no study has examined this issue to date. For this purpose, this research aims to answer three questions:

- "What studies have examined the issue of spatial discontinuity in the concept of uptown and downtown in Iran so far?"

- "What are the factors that create this concept in previous studies and according to experts?"

- "What are the most key factors affecting the formation of this concept in Iranian cities?"

Methodology

This fundamental research, with an inductive-explanatory approach, has used a combination of qualitative (validity review, content analysis, interviews) and quantitative (structural-interpretive analysis) methods to answer the research question. First, previous studies were identified and screened in several stages using the validity review method; then, these studies were examined, and effective factors were identified using content analysis; and finally, the key factors affecting the spatial gap in Iranian cities were identified using structural analysis.

Results and discussion

The findings of this research show that previous studies and experts in this field consider the phenomenon of spatial discontinuity between uptown and downtown in Iranian cities to be primarily due to social and cultural factors, economic factors, physical and infrastructural factors, managerial factors, and environmental factors. Moreover, the factors of class differences and the gap between economic deciles, unequal distribution of activities, urban services and facilities, unbalanced environmental quality in the city including housing and roads, differences in the quantity and quality of employment, spatial differences in the level of literacy and education, differences in land and housing prices, etc. are respectively the most frequent or, in other words, the most important factors affecting the gap between uptown and downtown in Iran in previous studies and from the experts in this field.

Conclusion

As a result, by controlling the factors identified in this study, especially class differences and the gap between economic deciles, branding and mental identity of the upper and lower city, and the gap in social base and cultural differences, the spatial gap between the upper and lower city in Iran can be significantly reduced. However, cultural, social, environmental, etc. differences between different urban areas of Iran can affect how these factors are planned and prioritized. While this issue was not considered in this study due to information limitations, the authors' limited knowledge of different cities in Iran, and the standard volume of research. Future studies should likely use both quantitative and qualitative methods simultaneously to identify factors across different cities, thereby providing greater depth to analyses of spatial discontinuity. Also, research can help better understand the factors that cause spatial discontinuity by comparing different urban areas in Iran and other countries. In addition, developing conceptual and operational models to predict and control spatial fragmentation across cities can help policymakers design targeted, effective solutions.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ماهیت و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دوگانگی فضایی در نواحی شهری ایران

خاطره مغانی رحیمی^۱ ✉، هاشم داداش پور^۲ ID

۱- نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: k.moghanirahimi@modares.ac.ir

۲- گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: h-dadashpoor@modares.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	گسست فضایی در شهرهای ایران به بازتولید نابرابری‌های دامن زده و شناسایی عوامل مؤثر بر آن، به روشن شدن سیاست‌گذاری‌های مؤثر کمک می‌کند. اما تاکنون هیچ مطالعه مروری چه سیستماتیک و چه روایی به بررسی گسست فضایی از منظر مفهوم «بالا شهر-پایین شهر» و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهرهای ایران نپرداخته است. درحالی‌که هر یک از مطالعات پیشین عوامل خاصی را ایجادکننده این شکاف می‌دانند. به همین منظور این پژوهش به شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری گسست فضایی در قالب دوگانگی «بالا شهر-پایین شهر» در شهرهای ایران می‌پردازد. با تلفیق روش‌های مرور روایی و تحلیل ساختاری، داده‌های کیفی جمع‌آوری و تحلیل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد گسست فضایی در ایران ناشی از پنج دسته عامل اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، کالبدی-زیرساختی، مدیریتی و محیطی است. در میان ۱۴ عامل شناسایی شده، «اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی»، «توزیع نابرابر خدمات و تسهیلات شهری» و «تفاوت‌های فضایی در سواد و اشتغال» پرتکرارترین و مهم‌ترین عوامل محرک هستند. تحلیل ساختاری نیز چهار گروه عامل را آشکار ساخت: (۱) عوامل تأثیرگذار کلیدی شامل اختلافات طبقاتی، هویت ذهنی بالا/پایین شهر و شکاف پایگاه اجتماعی؛ (۲) عوامل تأثیرپذیر مانند قیمت زمین و تقاضای مسکن؛ (۳) عوامل مستقل؛ و (۴) عوامل دوجوهی. این پژوهش برای نخستین بار در ادبیات داخلی، عوامل محرک گسست فضایی را سیستماتیک شناسایی و سلسله‌مراتب تأثیرگذاری آن‌ها را مشخص کرده است. نتایج نشان می‌دهد که کاهش گسست فضایی مستلزم مداخله هدفمند در عوامل تأثیرگذار کلیدی به‌ویژه کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اصلاح الگوهای توزیع خدمات شهری است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۹	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۱۳	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۲۱	
تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۲/۲۶	
واژگان کلیدی: گسست فضایی، دوگانگی شهری، بالا شهر، پایین شهر، نابرابری فضایی، نواحی شهری.	

استناد: مغانی رحیمی، خاطره و داداشپور، هاشم. (۱۴۰۵). ماهیت و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دوگانگی فضایی در نواحی شهری ایران. فصلنامه پژوهش‌های

جغرافیای انسانی، ۵۸ (۲)، ۱-۱۷.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.398957.1008821>

مقدمه

وجود نابرابری در شهر و نبود تعادل فضایی پدیده‌ای جدید در شهرهای جهان به شمار نمی‌رود. اما در کشورهای درحال توسعه به دلیل فاحش بودن تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی تشدید شده است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۴۲). شهرها همواره در حال تغییرند و در جست‌وجوی سازمان فضایی بهتر، درجات مختلفی از تمایزات سکونت‌ی را ایجاد می‌کنند. این تمایزات، به این صورت آشکار می‌شود که اغنیا در محلات با خدمات و امکانات عالی زندگی کرده و از پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی منتفع می‌شوند، درحالی‌که فقرا در محدوده‌های مرکزی شهرها یا سکونتگاه‌های غیررسمی و نواحی محروم شهری زندگی کرده و در تأمین نیازهای اولیه‌شان در مضیقه‌اند (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۰). برخلاف گذشته که این جدایی‌گزینی بر اساس قومیت، نژاد و مذهبی شکل می‌گرفت، امروزه جداسازی بیشتر ریشه درآمدی دارد (Dadashpoor & Ghazaie, 2019: 2). تمرکز نامعقول و نامتناسب در عرصه‌های زیستی و توسعه اقتصادی-اجتماعی نابرابر نواحی جغرافیایی افتراق فضایی یا چند پارگی شهری را ایجاد می‌کند. هنوز تعریفی جامع و همگانی پذیرفته‌شده از این مفهوم وجود ندارد. این امر عمدتاً ناشی از چندبعدی بودن پدیده گسست فضایی، تفاوت در مقیاس‌های تحلیل (از محله تا کلان‌شهر)، و تنوع رویکردهای نظری از جمله دیدگاه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که هر یک جنبه‌های متفاوتی از جدایی فضایی را برجسته می‌کنند. در نتیجه، تعاریف موجود اغلب زمینه محور بوده و بسته به هدف پژوهش، واحد تحلیل و معیارهای به‌کاررفته دامنه‌های متفاوتی را در برمی‌گیرد. اما چند پارگی شهری به‌عنوان فرم جدیدی از جدایی‌گزینی فضایی در مقیاس وسیع‌تر مطرح می‌شود و به تضاد میان مناطق فقیر و غنی در شهرها می‌پردازد (مهدنژاد و غلامی، ۱۴۰۰)، (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۵)، (ایمانی شاملو و همکاران، ۱۴۰۱). افتراق فضایی صورتی کم‌وبیش نهادی شده از فاصله اجتماعی است که با جدا شدن در فضا ابراز می‌شود و به‌نوبه خود شکل‌گیری طبقات و گروه‌های مختلف اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و نشان‌دهنده نابرابری‌های فزاینده‌ای است که تمایزات و شکاف‌هایی را در شهرها ایجاد می‌کنند (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۱). در واقع تفاوت‌های اجتماعی-اقتصادی ساکنین مناطق شهری در اثر عوامل مختلف به‌صورت شکاف کالبدی - فضایی نواحی مختلف شهر نمودار می‌شود. برخی مناطق اقشار کم‌درآمد و فقیر را در خود جای‌داده و کیفیت فضا و کالبد آن‌ها پایین می‌آید و مناطق با کیفیت محل سکونت اقشار بالادست می‌شود (خیرالدین، ۱۳۸۹: ۷۲). این شکاف پدیده مطلوبی نبوده و می‌تواند یکپارچگی فضایی کلیت شهر را مختل کند. به همین منظور در تحولات توسعه‌ای شهرها همواره به یکپارچگی شهری و تعادل بخشی فضایی نه به معنی مساوی و همگون سازی کل شهر بلکه به معنی وجود تنوع و پویایی در محلات و نواحی و عدم تفاخر و برتری‌جویی آن‌ها تأکید می‌شود (خیرالدین، ۱۳۹۲: ۴۳، ۴۴).

یکی از اشکال قابل‌رؤیت این نوع نابرابری، پدیده شمال شهر و جنوب شهر می‌باشد. که اولاً امکان استفاده بهینه از فضا را از جامعه سلب می‌نماید. دوماً این نوع نابرابری در رابطه با سایر نابرابری‌های اجتماعی موجبات تراکم جغرافیایی فقر را فراهم می‌سازد و به‌این‌ترتیب به‌نوبه خود استثمار و محرومیت را به‌طور مضاعف تشدید می‌کند. سوم نابرابری فضایی از طریق تضعیف انسجام فضایی می‌تواند به‌طور بالقوه انسجام جامعه‌ای را هم تحت‌الشعاع خود قرار دهد چهارم نابرابری فضایی تخصیص بهینه و داوطلبانه نیروی انسانی به‌خصوص نیروی انسانی متخصص را در فضا تقریباً ناممکن می‌سازد. بالاخره پنجم آنکه نابرابری فضایی نقش مؤثری در تشدید مهاجرت‌های بی‌رویه ایفا می‌نماید و از این طریق توزیع بهینه جمعیت در فضا را غیرممکن می‌سازد (تولایی و یاری، ۱۳۹۰: ۸۳-۸۴). این مسئله پس از اصلاحات ارضی دوره پهلوی به دلیل انباشت شهری، پدیده نخست شهری و مهاجرت‌های شدید روستا به شهر بسیار تشدید شده است (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۲)، (حائری و همکاران، ۱۳۸۸). شهرهای ایران از گذشته‌های دور شاهد شکل‌گیری ساختارهای

فضایی متأثر از تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی میان ساکنان آن‌ها بوده است. اما این ساختارها در دهه ۱۳۴۰ به بعد در قالب پدیده اقتصادی «بالا شهر» و «پایین شهر» نمود یافته‌اند؛ جایی که مناطق برخوردار و توسعه‌یافته‌تر (بالا شهر) در تضاد و جدایی فضایی با مناطق کمتر توسعه‌یافته و محروم‌تر (پایین شهر) قرار دارند. گسست فضایی ایجادشده در این شهرها، پیامدهای گسترده‌ای در حوزه‌های مختلف دارد؛ از جمله محدود شدن دسترسی عادلانه به امکانات و خدمات شهری مانند آموزش، بهداشت، حمل‌ونقل و فضای سبز. این نابرابری در دسترسی، به‌نوبه خود موجب بازتولید نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی شده و فرصت‌های برابر برای رشد و پیشرفت را از بخش‌هایی از جامعه سلب می‌کند. در نتیجه، گسست فضایی نه‌تنها یک مسئله کالبدی و شهری است، بلکه به چالشی عمیق برای انسجام اجتماعی و عدالت فضایی در شهرهای ایران تبدیل شده است. تا زمانی که شناخت عمیق و علمی از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری این پدیده به دست نیاید، نمی‌توان به‌درستی دلایل اصلی بروز شکاف‌های فضایی را تحلیل کرد و راهکارهای کارآمد برای رفع آن ارائه داد. بررسی و شناسایی کلیدی‌ترین این عوامل، نه‌تنها برای فهم دقیق‌تر ریشه‌های گسست فضایی ضروری است، بلکه زمینه‌ساز تدوین سیاست‌های مؤثر خواهد بود.

بررسی جدایی‌گزینی فضایی در شهرهای ایران در دهه ۸۰ با مطالعه‌ای با عنوان «چگونگی جدایی‌گزینی سکونتی در شهر تهران» توسط اعظم زاده (۱۳۸۲) در حوزه علوم انسانی شروع شد. پس از دهه ۸۰ مطالعات بسیاری به بررسی این موضوع در شهرهای کشور از جمله: تهران، اردبیل، اصفهان، شیراز، قم، مشهد، تکاب، صدام، مهاباد، تبریز، کامیاران و ... پرداخته‌اند. این مطالعات اغلب به بررسی کمی یک یا چند شاخص در حوزه جدایی‌گزینی شهری در یک نمونه مورد مطالعه پرداخته‌اند. درحالی‌که پژوهش‌های روز دنیا در این حوزه از داده‌های جغرافیایی صرفاً وابسته به مکان گذر کرده و به روش‌های نوین روی آورده‌اند، در کشور ما در خصوص جدایی‌گزینی فضایی-اجتماعی حتی با مطالعه داده‌های مکانی و صفت مبنا نیز خلأهای بسیاری وجود دارد (ظهیر نژاد و داداش پور، ۱۳۹۷: ۲۶). (مغانی رحیمی و داداشپور، ۱۴۰۳). مطالعات جهانی نیز به بررسی این پدیده با تمرکز بر کلان‌شهرهایی مانند تهران، شیراز و مشهد پرداخته‌اند. اگرچه در سال‌های اخیر تعداد بسیاری از مطالعات به موضوع گسست فضایی با رویکردهای مختلف پرداخته‌اند، اما تاکنون هیچ مطالعه مروری چه سیستماتیک و چه روایی به بررسی گسست فضایی از منظر مفهوم «بالا شهر-پایین شهر» و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهرهای ایران نپرداخته است. درحالی‌که هر یک از مطالعات پیشین عوامل خاصی را ایجادکننده این شکاف می‌دانند. این خلأ پژوهشی، درک جامع از ویژگی‌های مطالعات پیشین این حوزه موضوعی برای محققان و پرتکرارترین عوامل مؤثر بر آن از نظر متخصصان را محدود کرده است. به همین منظور این پژوهش با هدف پاسخ به سه سؤال «تا کنون چه مطالعاتی به بررسی موضوع گسست فضایی در مفهوم بالا شهر و پایین‌شهر در ایران پرداخته‌اند؟»، «عوامل ایجادکننده این مفهوم در مطالعات پیشین و بر اساس نظر متخصصان کدام‌اند؟» و «کلیدی‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری این مفهوم در شهرهای ایران کدام‌اند؟» انجام شده است.

مبانی نظری

گسست فضایی «spatial fragmentation» در واژه‌نامه جغرافیای انسانی، جدا زندگی کردن گروه‌ها در جامعه به‌صورت اجتماعی و جغرافیایی معنی شده است. بر اساس این تعریف، افتراق صورتی کم‌وبیش نهادی شده از فاصله اجتماعی است که با جدا شدن در فضا ابراز می‌شود و به‌نوبه خود شکل‌گیری طبقات و گروه‌های مختلف اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و نشان‌دهنده نابرابری‌های فزاینده‌ای است که تمایزات و شکاف‌هایی را در شهرها ایجاد می‌کنند (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۱). شکاف فضایی به تفاوت ساختاری و پایدار بین مناطق در زمینه‌هایی مانند درآمد،

اشتغال، دسترسی به آموزش، زیرساخت‌ها و فرصت‌های اقتصادی گفته می‌شود که قطبیت فضایی را ایجاد می‌کند. قطبیت فضایی «Spatial Polarization» حالتی است که توسعه و رشد به‌طور متمرکز در یک یا چند قطب متمرکز شود، درحالی‌که سایر مناطق به‌مرور محروم‌تر و وابسته‌تر می‌شوند (Rodríguez-Pose, 218: 190). این پدیده وابسته به زمینه و چند سویه است که در شهرهای کشورهای اروپایی و شمال آمریکا اکثراً بر اساس تفاوت‌های قومی و نژادی تعریف می‌شود، اما در کشورهای درحال توسعه این مفهوم به تمایز طبقاتی تحت عنوان بالا شهر و پایین‌شهر اشاره دارد (وزیری زاده و حق‌شناس، ۱۴۰۳: ۲۱۲). مفهوم بالا شهر و پایین‌شهر پدیده‌ای است که محتوای دوگانه «بالا» و «پایین» را در دل دارد، و دوگانگی «Urban dualism» در دستیابی به برابری، عدالت، آزادی، رفاه و ... در شهر را به دوش می‌کشد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۸). این مفهوم یکی از مفاهیم کلیدی در جغرافیای شهری، جامعه‌شناسی شهری و برنامه‌ریزی شهری است که به وجود نابرابری عمیق، تقسیم‌بندی فضایی و دو جهان موازی درون یک شهر اشاره دارد: یکی ثروتمند، مجهز، با دسترسی به خدمات و فرصت‌ها، و دیگری فقیر، محروم، غیررسمی و با محدودیت‌های ساختاری. بدین معنا که طبقات اجتماعی و اقتصادی بالا مناطق بهتر شهری را برای خود انتخاب می‌کنند و ترکیب جمعیتی تقریباً یکدستی از صرفاً افراد طبقه بالا به وجود می‌آید. علاوه بر این به دلیل یکدستی ترکیب جمعیتی، الگوهای رفتاری متمایزی هم در مقایسه با طبقات و مناطق پایین‌شهری در آن‌ها شکل می‌گیرد که متناسب با روحیه تمایز گرایانه آن‌هاست. در واقع قطب‌بندی و یا فاصله اجتماعی بین فقیر و غنی به جدایی فضایی تبدیل می‌شود (بالالی و مخدومی، ۱۴۰۰: ۱۳۷-۱۳۴). سه رهیافت برای توضیح الگوهای افتراق فضایی وجود دارد. رهیافت اکولوژی انسانی تغییر شهر را بر اثر رقابت برای فضا بررسی می‌کند. دومین رهیافت ابعاد اجتماعی - اقتصادی خانوادگی و قومیتی و توزیع فضایی آن‌ها را از طریق تحلیل مؤلفه‌های اصلی بررسی می‌کند. سومین نظریه رهیافت رفتاری است، که بر جنبه‌های تقاضای بازار مسکن مانند ساختار جمعیت‌شناسی، سطح درآمد خانوار، و دسترسی به اعتبارات بانکی را بررسی می‌کند. به‌صورت کلی دو رهیافت جدیدتر شامل رویکردهای نئو مارکسیستی و رویکرد نئووبری است. رویکرد نئو مارکسیستی جدایی‌گزینی فضایی را بازتاب طبقات اجتماعی و ساختار اقتصادی می‌داند و بر موضوع قدرت تأکید می‌کند. اما رهیافت نئووبری جدایی‌گزینی فضایی را برآیندی از دسترسی گروه‌ها به بازار مسکن می‌داند (مشکینی و رحیمی، ۱۳۹۰: ۸۷).

روش پژوهش

این پژوهش بنیادی با رویکرد استقراپی - استقرایی از ترکیبی از روش‌های کیفی (مرور روایی، تحلیل محتوا، مصاحبه) و کمی (تحلیل ساختاری - تفسیری) برای پاسخ به سؤال پژوهش استفاده کرده است. ابتدا با استفاده از روش مرور روایی مطالعات پیشین در چند مرحله شناسایی و غربالگری شده، سپس با استفاده از تحلیل محتوا به بررسی این مطالعات و شناسایی عوامل مؤثر پرداخته شده و سپس با استفاده از تحلیل ساختاری به شناسایی کلیدی‌ترین عوامل مؤثر بر شکاف فضایی در شهرهای ایران پرداخته شده است. به دلیل عدم امکان جستجوی سیستماتیک در پایگاه‌های داخلی و متفاوت بودن نوع داده‌های مورد استفاده در این پژوهش از روش مرور روایی جامع برای شناسایی عوامل مؤثر بر گسست فضایی در مفهوم بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران استفاده شده است. در واقع با وجود استفاده از نام مرور روایی تمام پایگاه‌های داده داخلی به‌صورت جامع بررسی شده و سعی شده است تمام مطالعات مرتبط با موضوع این پژوهش شناسایی شود.

به‌منظور شناسایی فرایند پژوهش به بررسی راهنماهای موجود در خصوص روش مرور روایی پرداخته شده و از فرایند پیشنهادی نگارندگان که پس از تحلیل محتوای مقالات انتخاب شده از فرایند مرور سیستماتیک مطالعات شهری با روش

مرور روایتی هفت مرحله اصلی را پیشنهاد می‌کند، استفاده‌شده است. گام‌های این فرایند بدین صورت می‌باشد: گام اول (چه چیزی را مطالعه کنیم؟)، گام دوم (مطالعه با چه هدفی انجام شده است؟)، گام سوم (از چه گونه‌ای از مرور روایی استفاده کنیم؟)، گام چهارم (آیا استاندارد برای این روش وجود دارد؟)، گام پنجم (چگونه داده‌ها را جمع‌آوری کنیم؟)، گام ششم (چگونه داده‌ها را تجزیه و تحلیل و کنیم؟) گام هفتم (ساختار نگارشی مناسب برای یک مرور روایی چگونه است؟).

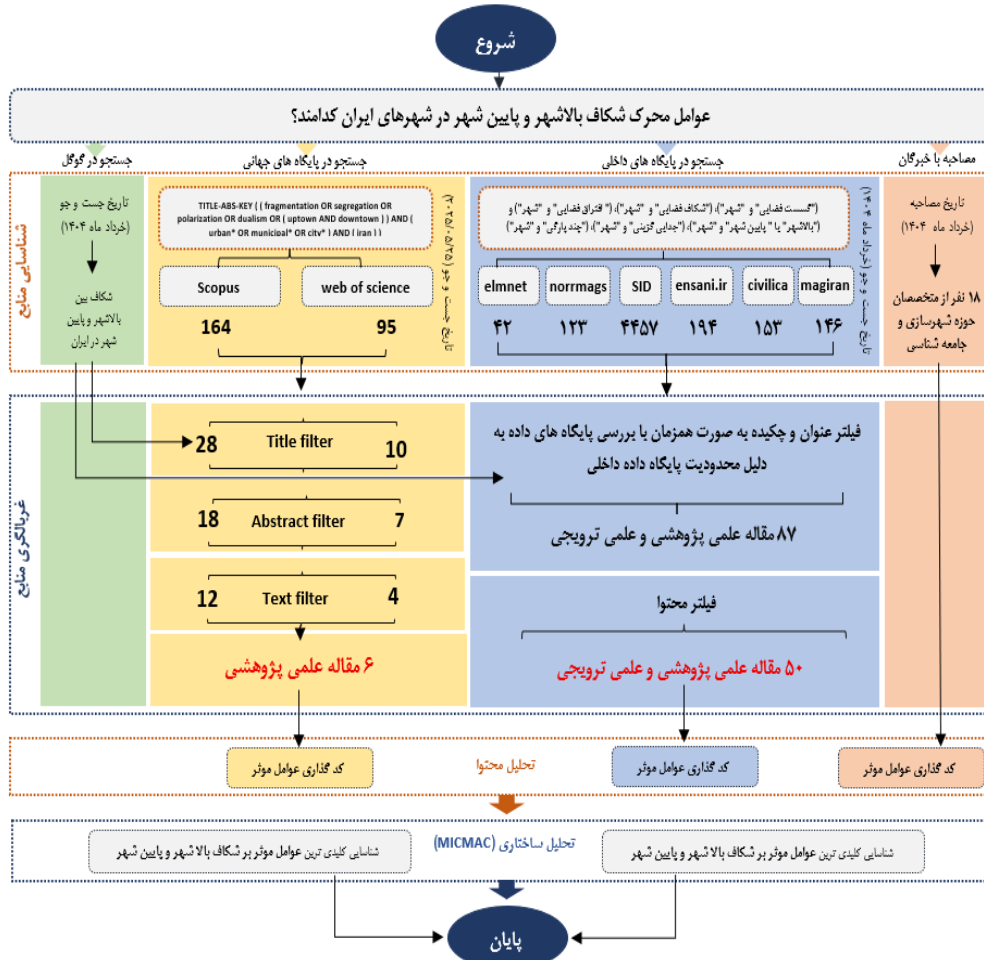
در گام اول (چه چیزی را مطالعه کنیم؟) حوزه کلان مرور و شکاف تحقیقاتی مشخص شده است. در گام دوم (مطالعه با چه هدفی انجام شده است؟) با توجه به اینکه بدون تعیین یک هدف مشخص مسیر پژوهش به‌درستی طی نخواهد شد، هدف پژوهش تدقیق شده است. در گام سوم (از چه گونه‌ای از مرور روایی استفاده کنیم؟) گونه مرور روایی مورد استفاده مشخص شده است. در این پژوهش از گونه مرور روایی تماتیک استفاده شده است. در این گونه ابتدا به استخراج مقوله‌ها یا مضمون‌های فرعی پرداخته شده و سپس مقوله‌های اصلی با دسته‌بندی کدها در قالب گروه‌های مشابه شناسایی می‌شود. در گام چهارم (آیا استاندارد برای این روش وجود دارد؟) به بررسی راهنماهای موجود در خصوص این روش پرداخته شده و از فرایند پیشنهادی نگارندگان استفاده شده است.

در گام پنجم (چگونه داده‌ها را جمع‌آوری کنیم؟) ابتدا نوع داده‌های مورد استفاده را مشخص کرده و سپس به جست‌وجوی پایگاه‌های داده داخلی و جهانی و مصاحبه با متخصصان پرداخته شده است. در این گام ابتدا کلیدواژه‌های (گسست فضایی)، (شکاف فضایی)، (افتراق فضایی)، (پایین شهر)، (بالا شهر)، (جدایی گزینی) و (چند پارگی) برای پژوهش انتخاب شده است. سپس کلیدواژه‌های انتخاب شده در پایگاه‌های داخلی مانند: اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، بانک اطلاعات نشریات کشور (magiran)، پایگاه مقالات علمی کنفرانس و ژورنال (civilica)، پایگاه مجلات تخصصی نور (normmags)، پرتال جامع علوم انسانی (ensani.ir)، جویسگر علم نت (elmmnet) جست‌وجو شده است. بعد از جست‌وجوی فارسی در پایگاه‌ها داده با استفاده از استراتژی سرچ (TITLE-ABS-KEY ((fragmentation OR segregation OR polarization OR dualism OR (uptown AND downtown)) AND (urban* OR municipal* OR city*)) AND (iran))) در پایگاه‌های داده جهانی مانند وب او ساینس (Web of Science) و اسکاپوس (Scopus) جست‌وجو شد. سپس به جست‌وجو در مرورگر گوگل پرداخته شده و صفحات ابتدایی صفحه جست‌وجو با عبارت (شکاف بین بالا شهر و پایین شهر در ایران) بررسی شده است. با طی کردن این فرایند همه و یا اکثر پژوهش‌های علمی پژوهشی مرتبط که به زبان فارسی و انگلیسی بودند، مرتبط با شهرهای ایران بودند شناسایی شده است. سپس به غربالگری این مطالعات بر اساس مطابقت با سؤال پژوهشی بر اساس عنوان، چکیده و محتوا پرداخته شده است. در نهایت ۵۶ منبع فارسی و انگلیسی مرتبط با موضوع شناسایی شده است. در نهایت به بررسی رفرنس‌های انتهایی منابع پرداخته شده است. بررسی رفرنس‌ها هیچ مطالعه جدیدی را به مطالعات قبلی اضافه نکرده است. علاوه بر مطالعات پیشین در این گام با ۱۸ نفر از متخصصان حوزه های جامعه‌شناسی و شهرسازی (شامل برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری، مدیریت شهری و برنامه‌ریزی منطقه‌ای) نیز مصاحبه شده است. ۱۱ درصد از متخصصان دارای مدرک تحصیلی دکتری، ۳۳ درصد دانشجوی دکتری، ۲۸ درصد دانشجوی کارشناسی ارشد و ۲۸ درصد دارای مدرک کارشناسی هستند. انتخاب متخصصان مورد مصاحبه در این پژوهش بر اساس معیارهای تجربه تخصصی در حوزه‌های مرتبط با گسست فضایی، فعالیت پژوهشی یا عملی و دسترسی‌پذیری صورت گرفت. به‌منظور تضمین تنوع دیدگاه‌ها و غنای تحلیلی، تلاش شد تا افرادی از سطوح مختلف تحصیلی (از کارشناسی تا دکتری) و با سابقه‌های متفاوت در پژوهش، تدریس یا فعالیت در سازمان‌ها و مؤسسات مرتبط در نمونه‌گیری قرار گیرند. انتخاب نهایی افراد با روش نمونه‌گیری هدفمند و بر

اساس اصل اشباع نظری انجام شد؛ به‌گونه‌ای که مصاحبه‌ها تا جایی ادامه یافت که داده‌های جدید دیگر منجر به شناسایی عوامل جدید نشوند.

در گام ششم (چگونه داده‌ها را تجزیه و تحلیل و کنیم؟) به استخراج کدهای نشان‌دهنده عوامل ایجادکننده موضوع این پژوهش از مطالعات پیشین و مصاحبه‌ها و تحلیل آن‌ها بر اساس روش تحلیل محتوا پرداخته (کد گذاری باز و محوری) شده است. در این گام از راهنمای انجام تحلیل محتوا شیدایی و داداشپور استفاده شده است (Sheydayi & Dadashpoor, 2023). سپس به تفسیر یافته‌ها پرداخته شده است. در گام هفتم (ساختار نگارشی مناسب برای یک مرور روایی چگونه است؟) به نگارش این پژوهش پرداخته شده است. در ابتدا یک ساختار منطقی شناسایی و سپس پژوهش نگارش شده است. در انتها بار دیگر به بررسی مرور پرداخته شد.

پس از شناسایی عوامل مؤثر بر موضوع پژوهش از طریق مرور روایی به تحلیل ساختاری عوامل شناسایی شده پرداخته شده است. در واقع با استفاده از بررسی مجموع اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم هر یک از عوامل بر سایر عوامل کلیدی‌ترین و مهم‌ترین عوامل ایجادکننده شکاف بالا شهر و پایین شهر در شهرهای ایران شناسایی شده است. مدل‌سازی ساختاری-تفسیری (ISM) روشی کیفی-کمی است که برای تحلیل روابط پیچیده و متقابل بین عوامل مختلف در پدیده‌های چندوجهی به کار می‌رود. در این روش با استفاده از نظرات خبرگان و تحلیل ماتریس‌های خودتعاملی، روابط بین متغیرها شناسایی و سطح‌بندی می‌شود. در این فرآیند، ماتریس‌های ساختاری تهیه شده و با نرم‌افزار میک تحلیل می‌شوند تا قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر عامل مشخص گردد. تحلیل ساختاری-تفسیری به پژوهشگران امکان می‌دهد تا عوامل کلیدی و تأثیرگذار را در سیستم‌های پیچیده شهری شناسایی و اولویت‌بندی کنند و بر این اساس برنامه‌ریزی هدفمند و سیاست‌گذاری بهینه انجام دهند. برای انجام این روش ابتدا با ۱۸ نفر از متخصصان آشنا با موضوع پژوهش مصاحبه شده، سپس با استفاده از بحث و نظرات (اجماع) ۳ نفر از متخصصان حوزه شهرسازی که تمایل به مشارکت در این پژوهش داشتند ماتریس خود تعاملی ساختاری (MDI) تهیه شده است. در این ماتریس عوامل شناسایی شده از مرحله قبل در سطر و ستون قرار داده شده و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر یک از آن‌ها به صورت (۰ بدون تأثیر، ۱ تأثیر ضعیف، ۲ تأثیر متوسط، ۳ تأثیر قوی و P تأثیر بالقوه) مشخص شده است. لازم به ذکر است در این مرحله جامع بودن عوامل نیز با متخصصان مورد بحث واقع شده است و با توجه به نظر آن‌ها عوامل با درصد تکرار کمتر از میانگین (۳۰۱۲۵) حذف شدند. در نتیجه یک ماتریس ۱۳ در ۱۳ تشکیل سپس وارد نرم‌افزار (MICMAC) شده و به تحلیل ساختاری پرداخته شده است. سپس به بررسی بهینه‌شدگی سیستم پرداخته و نتایج نشان می‌دهد، این ماتریس بعد از دو بار چرخش از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار بوده است. سپس به تحلیل پایداری سیستم و گراف‌های اثرگذاری عوامل پرداخته شده و در نهایت به منظور شناسایی عوامل محرک شکاف بالا شهر و پایین شهر در شهرهای ایران و رتبه‌بندی آن‌ها به بررسی مجموع تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل پرداخته شده است.

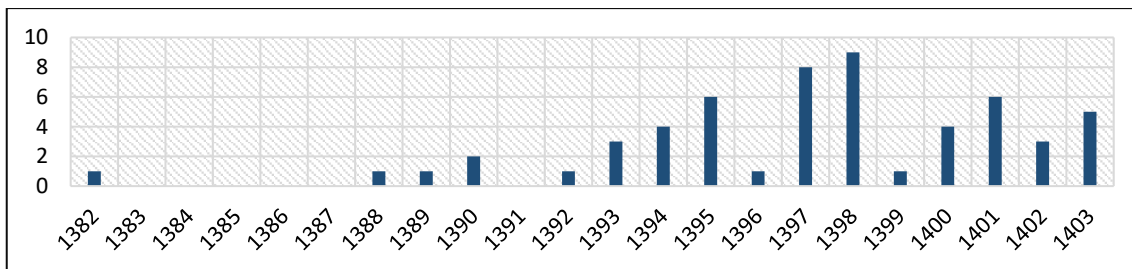

شکل ۱. فرایند پژوهش

یافته‌ها

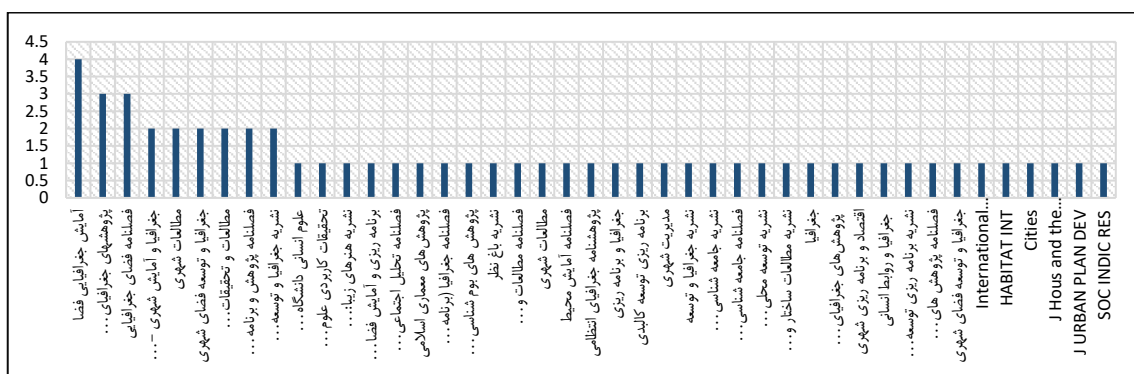
سؤال اول: تا کنون چه مطالعاتی به بررسی موضوع گسست فضایی در مفهوم بالا شهر و پایین‌شهر در ایران پرداخته‌اند؟

پس از جست‌وجو و انتخاب مطالعات پیشین در این بخش به معرفی و تحلیل مطالعات از نظر سال، نشریه و نمونه مورد مطالعه پرداخته شده است. بررسی سال انتشار مطالعات در شکل (۲) نشان می‌دهد، بررسی شکاف بالا شهر و پایین شهر در شهرهای ایران از دهه ۸۰ شروع شده است. از سال ۱۳۸۹ به بعد، به تدریج تعداد مقالات افزایش یافته و در سال ۱۳۹۵ به اوج نسبی ۶ مقاله رسیده است. این روند افزایشی نشان‌دهنده رشد توجه علمی به موضوع شکاف فضایی و نابرابری‌های شهری است. اما در سال ۱۳۹۶ تعداد مطالعات کاهش پیدا کرده اما در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ این موضوع دوباره توجه محققان را به خود جلب کرده است. اما در سال ۱۳۹۹ توجه به این موضوع دوباره با افول مواجه شده و پس از آن سالانه بین ۳ تا ۶ پژوهش در این حوزه منتشر شده است. اوج توجه به افتراق فضایی در شهرهای ایران سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بوده است.

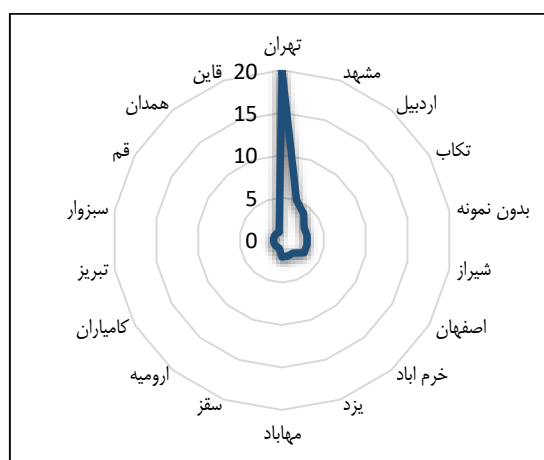
شکل ۲. فراوانی تعداد انتشار در سال

بررسی ژورنال منتشرکننده مطالعات در شکل (۳) نشان می‌دهد، نشریه‌های آمایش جغرافیایی فضا، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، (پژوهش‌های جغرافیایی)، فصلنامه فضای جغرافیایی، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، مطالعات شهری، جغرافیا و توسعه فضای شهری، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری و نشریه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای به ترتیب بیشترین انتشار پژوهش در این حوزه را دارند.

شکل ۳. فراوانی تعداد انتشار در نشریات

بررسی نمونه مورد مطالعه در پژوهش‌های پیشین در شکل (۴) نشان می‌دهد، تهران در بیشتر مطالعات این حوزه به‌عنوان نمونه مورد مطالعه معرفی شده است. بعد از تهران، مشهد، اردبیل، تکاب، شیراز، اصفهان، خرم‌آباد، یزد و مهاباد بیشترین تکرار را در بین مطالعات داخلی داشته‌اند. همچنین ۳ مورد از مطالعات پیشین فاقد نمونه مورد مطالعه بوده‌اند.

شکل ۴. فراوانی تعداد انتشار نمونه مورد مطالعه

سؤال دوم: عوامل ایجادکننده این مفهوم در مطالعات پیشین و بر اساس نظر متخصصان کدام‌اند؟ همان‌طور که در جدول (۱) نشان داده شده است، عوامل اجتماعی و فرهنگی (با درصد تکرار ۳۸.۶)، عوامل اقتصادی (با درصد تکرار ۳۱.۶)، عوامل کالبدی-زیرساختی (با درصد تکرار ۱۸.۸)، عوامل مدیریتی (با درصد تکرار ۶.۴) و عوامل محیطی (با درصد تکرار ۴.۶) به ترتیب پرتکرارترین و مهم‌ترین ابعاد مؤثر بر شکاف بین بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران در جمع‌بندی نظر متخصصان و مطالعات پیشین هستند. لازم به ذکر است این ترتیب در بررسی تعداد تکرارها در مطالعات داخلی به‌صورت مجزا و تعداد تکرار در مصاحبه‌ها نیز حفظ‌شده است. این موضوع قابلیت اعتماد به یافته‌های پژوهش را نشان داده و بر نقش بسیار عوامل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی در شکل‌گیری گسست فضایی تأکید دارد. همچنین اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی و توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری پرتکرارترین و یا به عبارتی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شکاف بین بالا شهر و پایین‌شهر در ایران هستند. تفاوت‌های فضایی در میزان سواد و تحصیلات و شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی پرتکرارترین عامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر گسست فضایی در شهرهای ایران هستند. همچنین اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی و تفاوت در کمیت و کیفیت اشتغال در بعد اقتصادی، توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری و کیفیت محیطی نامتوازن در شهر (مسکن و راه‌ها) در بعد کالبدی-زیرساختی، سیاست‌های مدیریتی کلان نامناسب (مسکن مهر - پروژه‌های تشدیدکننده - اعیانی سازی) و ساختار اداری و قدرت سیاسی ناکارآمد در بعد مدیریتی و تفاوت‌های آب و هوایی در نقاط مختلف شهری و تفاوت در آلودگی‌های محیطی از جمله آلودگی هوا در بعد محیطی پرتکرارترین عوامل تأثیرگذار هستند. بررسی تعداد تکرار کدهای عوامل نشان می‌دهد، پژوهش‌های پیشین تفاوت در کمیت و کیفیت اشتغال، اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی و تفاوت‌های فضایی در میزان سواد و تحصیلات پرتکرارترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مفهوم بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران در مطالعات پیشین بوده‌اند. اما در مصاحبه‌ها اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری و برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین‌شهر پرتکرارترین عوامل بوده‌اند.

بنابراین، برای کاهش گسست‌های فضایی و ارتقای عدالت شهری در شهرهای ایران، لازم است رویکردی جامع اتخاذ شود که علاوه بر توجه ویژه به عوامل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی، به ابعاد کالبدی-زیرساختی، مدیریتی و محیطی نیز بپردازد. البته الگوی گسست فضایی در شهرهای ایران همواره به‌صورت دوگانه و ساده‌شده «بالا شهر-پایین‌شهر» ظاهر نمی‌شود؛ در برخی شهرها، پهنه‌های فقر و ثروت به‌صورت نامتقارن، پراکنده یا چندمرکزی توزیع‌شده‌اند. با این حال، مفهوم «بالا شهر-پایین‌شهر» در ادبیات داخلی بیشتر به‌عنوان یک چارچوب تحلیلی برای درک نابرابری‌های فضایی به کار گرفته می‌شود و منظور از آن، وجود شکاف عمیق بین مناطقی با سطوح متفاوت از دسترسی به منابع، خدمات و فرصت‌های شهری است، چه این شکاف به‌صورت قطبی، چه چندقطبی و چه پراکنده باشد. در این راستا، پرسشی کلیدی همچنان پابرجاست: کدام‌یک از عوامل شناسایی‌شده، عامل محرک اصلی گسست فضایی در شهرهای ایران محسوب می‌شوند؟ عامل محرک، عاملی است که نه‌تنها خود بر وضعیت فضایی تأثیر مستقیم دارد، بلکه بر بسیاری از سایر عوامل نیز تأثیرگذار بوده و نقش کلیدی در شکل‌گیری و تداوم نابرابری‌های شهری ایفا می‌کند. به همین منظور، در گام بعدی این پژوهش، به تحلیل ساختاری عوامل استخراج‌شده از مرور روایی پرداخته‌شده است تا سلسله‌مراتب تأثیرگذاری آن‌ها مشخص گردد.

جدول ۱. جمع‌بندی عوامل مؤثر بر شکاف بالا شهر و پایین‌شهر در مطالعات پیشین و مصاحبه‌ها

بعد	عوامل مؤثر	تعداد تکرار در مطالعات	تعداد تکرار در مصاحبه‌ها	مجموع تکرار	درصد تکرار	درصد تکرار بعد
ساختار و فرم	دسترسی نابرابر به تسهیلات بانکی	۱	۰	۱	۰/۲	۳۱/۶
	اقتصاد بازار محور	۱	۰	۱	۰/۲	
	جهانی‌شدن و تغییر ساختار اقتصاد شهرها	۷	۰	۷	۱/۴	
	تفاوت سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در فضا	۶	۴	۱۰	۲	
	تفاوت قیمت زمین و مسکن	۱۷	۹	۲۶	۵/۲	
	تفاوت تقاضا و عرضه مسکن در پهنه‌های شهری	۸	۸	۱۶	۳/۲	
	تفاوت هزینه‌های زندگی در مناطق مختلف	۶	۹	۱۵	۳	
	تفاوت در کمیت و کیفیت اشتغال	۳۳	۳	۳۶	۷/۲	
ساختار و فرم	اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی	۳۲	۱۴	۴۶	۹/۲	۶/۴
	سیاست‌های مدیریتی کلان نامناسب (مسکن مهر - پروژه‌های تشدیدکننده - اعیانی سازی)	۵	۸	۱۳	۲/۶	
	ساختار اداری و قدرت سیاسی ناکارآمد	۷	۴	۱۱	۲/۲	
	ضعف قوانین و مقررات	۲	۳	۵	۱	
	تفاوت میزان صدور پروانه تراکم فروشی	۲	۰	۲	۰/۴	
ساختار و فرم	برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین شهر	۶	۱۱	۱۷	۳/۴	۳۸/۶
	احساس تعلق گروهی و تمایل به زندگی با هم‌تایان	۹	۳	۱۲	۲/۴	
	نبود همبستگی و انسجام اجتماعی کلی در شهر	۱۲	۶	۱۸	۳/۶	
	شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی	۱۷	۷	۲۴	۴/۸	
	تفاوت تعداد و بعد خانوار در پهنه شهری	۱۲	۰	۱۲	۲/۴	
	عدم مدیریت و پراکنش نامتناسب جمعیت	۱۶	۱	۱۷	۳/۴	
	توزیع نامتناسب گروه‌های سنی و جنسی	۷	۰	۷	۱/۴	
	تفاوت‌های فضایی در میزان سواد و تحصیلات	۳۰	۲	۳۲	۶/۴	
	تفاوت‌های فضایی در میزان امنیت و جرم و جنایت	۷	۸	۱۵	۳	
	توزیع نامتناسب گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی	۱۴	۳	۱۷	۳/۴	
ساختار و فرم	تفاوت میزان مهاجرنشینی و مهاجرت	۱۷	۵	۲۲	۴/۴	۱۸/۸
	توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری	۲۸	۱۳	۴۱	۸/۲	
	کیفیت محیطی نامتوازن در شهر (مسکن و راه‌ها)	۲۹	۱۰	۳۹	۷/۸	
	پراکنده رویی و دسترسی ضعیف به حمل‌ونقل محله بندی و یا خوشه‌بندی نامتناسب	۲	۰	۲	۰/۴	
ساختار و فرم	تفاوت‌های آب و هوایی در نقاط مختلف شهری	۶	۳	۹	۱/۸	۴/۶
	تفاوت در آلودگی‌های محیطی از جمله آلودگی هوا	۶	۲	۸	۱/۶	
	جهت و یا شیب جغرافیایی	۲	۴	۶	۱/۲	
مجموع		۳۵۵	۱۴۵	۵۰۰	۱۰۰	۱۰۰

سؤال سوم: کلیدی‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری این مفهوم در شهرهای ایران کدام‌اند؟

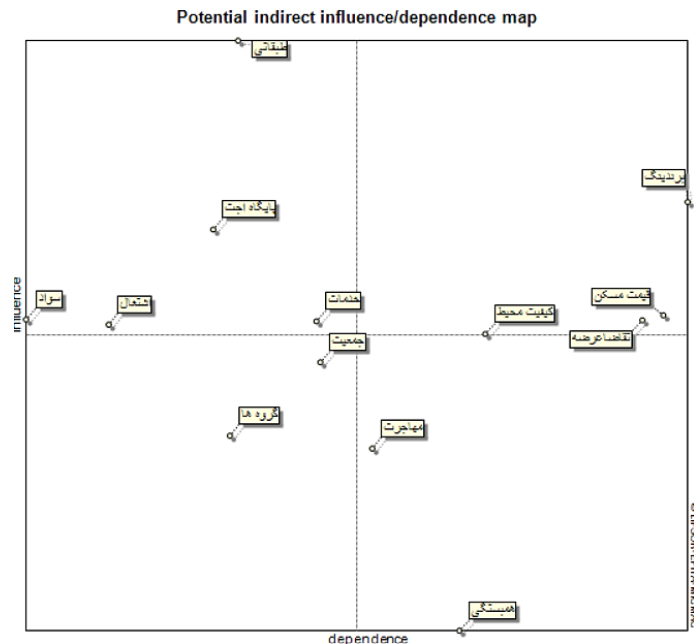
با توجه به شناسایی عامل‌های مؤثر بر جدایی‌گزینی در گام قبل در این گام به دلیل مشخص نبودن کلیدی‌ترین عامل‌ها با توجه به نمونه مطالعاتی وسیع‌تر این پژوهش (شهرهای ایران) به تحلیل ساختاری عوامل ارائه‌شده در جدول (۲) پرداخته‌شده است. به این منظور با استفاده از بحث و نظرات متخصصان ماتریس خود تعاملی ساختاری (MDI) تهیه‌شده است. تحلیل اولیه داده‌های این ماتریس در جدول (۲) ارائه‌شده است. در تحلیل انجام‌گرفته ابعاد ماتریس ۱۳ بوده و تعداد تکرار برابر با مقدار پیشنهادی نرم‌افزار و مقدار ۲ می‌باشد. شاخص پیرشدگی ماتریس نیز ۶۴.۴۹ درصد

می‌باشد که نشان می‌دهد حدود ۶۵ درصد از عوامل بر یکدیگر مؤثر هستند. از مجموع ۱۰۹ رابطه، تعداد ۴۴ رابطه دارای اثرات متقاطع ۱، تعداد ۳۶ رابطه دارای اثرات متقاطع ۲ و تعداد ۲۹ رابطه دارای اثرات متقاطع ۳ هستند. در واقع تعداد روابط با اثرگذاری کم بالاتر از تعداد روابط با اثرگذاری بالا می‌باشد.

جدول ۲. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقابل

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	P	جمع	درصد پرشدگی
مقدار	۱۳	۲	۶۰	۴۴	۳۶	۲۹	۰	۱۰۹	٪۶۴.۴۹

نحوه پراکنش شاخص‌ها در نمودار پلان اثرگذاری عوامل پایداری و ناپایداری سیستم را تعیین می‌کند. همان‌طور که در شکل (۵) نشان داده شده است متغیرها تقریباً به صورت (L) مانند در صفحه مختصات توزیع شده‌اند و این نشان‌دهنده پایداری سیستم می‌باشد. با توجه به وضعیت پایداری سیستم، چهار دسته عامل شامل عوامل تأثیرگذار، عوامل مستقل، عوامل وابسته و عوامل دو وجهی قابل‌شناسایی است. عوامل اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی، توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری، تفاوت در کمیت و کیفیت اشتغال، تفاوت‌های فضایی در میزان سواد و تحصیلات به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار، اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر شکاف بین بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران هستند، که میزان تأثیرگذاری آن‌ها بسیار بیشتر از تأثیرپذیری‌شان می‌باشد. این موارد در شمال غربی صفحه پراکندی قرار دارند و به‌عنوان عوامل کلیدی محرک بر شکاف بین بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران محسوب می‌شوند. گونه بعدی شاخص‌های تأثیرپذیر یا وابسته هستند که تأثیرگذاری بسیار پایین و تأثیرپذیری بالایی دارند و در قسمت جنوب شرقی صفحه پراکندی قرار دارند. این دسته شامل ۲ عامل نبود همبستگی و انسجام اجتماعی کلی در شهر و تفاوت میزان مهاجرنشینی و مهاجرت می‌باشد. گونه بعدی عوامل شناسایی‌شده، شاخص‌های مستقل هستند، که دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی بوده و در قسمت جنوب غربی صفحه پراکندی قرار دارند. در این پژوهش ۲ عامل توزیع نامتناسب گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی و عدم مدیریت و پراکنش نامتناسب جمعیت به‌عنوان متغیر مستقل شناسایی شدند. آخرین گونه از عوامل شناسایی‌شده، متغیرهای دو وجهی هستند. که در عین تأثیرگذاری بالا، تأثیرپذیری بالایی نیز دارند. در این پژوهش عوامل برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین‌شهر، تفاوت قیمت زمین و مسکن، تفاوت تقاضا و عرضه مسکن در پهنه‌های شهری و کیفیت محیطی نامتوازن در شهر (مسکن و راه‌ها) به‌عنوان متغیر دو وجهی شناسایی شدند.

شکل ۵. پلان اثرگذاری عوامل

در نهایت به منظور شناسایی عوامل محرک شکاف بالا شهر و پایین شهر در شهرهای ایران و رتبه‌بندی آن‌ها به بررسی مجموع تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل پرداخته شده است. همان‌طور که در جدول (۳) نشان داده شده است جمع اثرگذاری و اثرپذیری عوامل به صورت اعداد چندرقمی است که سهم اثرگذاری‌ها از ۱۰ هزار و یا کل سیستم را نشان می‌دهد. در نتیجه تحلیل ساختاری عوامل اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین شهر و شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی به‌عنوان تأثیرگذارترین و عوامل برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین شهر، تفاوت قیمت زمین و مسکن و تفاوت تقاضا و عرضه مسکن در پهنه‌های شهری به‌عنوان تأثیرپذیرترین عوامل شناخته شده است. بر اساس رتبه‌بندی به دست آمده، اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عامل محرک می‌باشد. که به همراه دو عامل بعد از خود (برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین شهر و شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی) هم بیشترین تأثیرگذاری مستقیم و هم بیشترین تأثیرگذاری غیرمستقیم را دارا می‌باشند.

یافته‌های حاصل از مقدار مجموع تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم نشان می‌دهد، عوامل اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین شهر، شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی، تفاوت تقاضا و عرضه مسکن در پهنه‌های شهری، توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری، تفاوت قیمت زمین و مسکن، عدم مدیریت و پراکنش نامتناسب جمعیت، کیفیت محیطی نامتوازن در شهر (مسکن و راه‌ها)، تفاوت‌های فضایی در میزان سواد و تحصیلات، تفاوت در کمیت و کیفیت اشتغال، توزیع نامتناسب گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی، تفاوت میزان مهاجرنشینی و مهاجرت و نبود همبستگی و انسجام اجتماعی کلی در شهر به ترتیب مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل محرک شکاف بالا شهر و پایین شهر در شهرهای ایران هستند.

جدول ۳. مجموع اثرگذاری و تأثیرپذیری عوامل

رتبه	مستقیم		غیرمستقیم	
	شاخص	تأثیرگذاری	شاخص	تأثیرپذیری
۱	طبقاتی	۱۱۸۲	برندینگ	۱۲۳۱
۲	برندینگ	۹۸۵	قیمت مسکن	۱۱۸۲
۳	پایگاه اجت	۹۳۵	تقاضا عرضه	۱۱۸۲
۴	خدمات	۷۸۸	کیفیت محیط	۹۳۵
۵	جمعیت	۷۸۸	همبستگی	۹۳۵
۶	تقاضا عرضه	۷۸۸	پایگاه اجت	۷۳۸
۷	کیفیت محیط	۷۳۸	مهاجرت	۷۳۸
۸	قیمت مسکن	۷۳۸	طبقاتی	۵۹۱
۹	اشتغال	۶۸۹	خدمات	۵۹۱
۱۰	سواد	۶۸۹	جمعیت	۵۹۱
۱۱	گروه‌ها	۶۸۹	اشتغال	۵۴۱
۱۲	مهاجرت	۶۴۰	گروه‌ها	۴۴۳
۱۳	همبستگی	۳۴۴	سواد	۲۹۵

بحث

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، مطالعات پیشین و متخصصان این حوزه پدیده گسست فضایی بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران را بیشتر ناشی از عوامل اجتماعی و فرهنگی، عوامل اقتصادی، عوامل کالبدی-زیرساختی، عوامل مدیریتی و عوامل محیطی می‌دانند. و عوامل اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، توزیع نابرابر فعالیت، خدمات و تسهیلات شهری، کیفیت محیطی نامتوازن در شهر شامل مسکن و راه‌ها، تفاوت در کمیت و کیفیت اشتغال، تفاوت‌های فضایی در میزان سواد و تحصیلات، تفاوت قیمت زمین و مسکن و ... به ترتیب پرتکرارترین و یا به عبارتی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شکاف بین بالا شهر و پایین‌شهر در ایران در مطالعات پیشین و از نظر متخصصان این حوزه می‌باشند. همچنین تحلیل ساختاری عوامل نشان می‌دهد، چهار دسته عامل شامل عوامل تأثیرگذار، عوامل مستقل، عوامل وابسته و عوامل دو وجهی در این حوزه قابل‌شناسایی است. عوامل اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین‌شهر و شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی به‌عنوان تأثیرگذارترین و عوامل برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین‌شهر، تفاوت قیمت زمین و مسکن و تفاوت تقاضا و عرضه مسکن در پهنه‌های شهری به‌عنوان تأثیرپذیرترین عوامل در این حوزه شناخته شده است.

مقایسه یافته‌های این پژوهش با مطالعات پیشین نشان می‌دهد، باوجوداینکه بررسی شکاف بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران از دهه ۸۰ شروع شده و در شهرهای تهران، مشهد، اردبیل، تکاب، شیراز، اصفهان، خرم‌آباد، یزد و مهاباد مورد بررسی قرار گرفته است، تا کنون هیچ پژوهشی عوامل محرک این پدیده در شهرهای ایران را شناسایی نکرده است. این پژوهش با شناسایی عوامل مؤثر و بررسی میزان اثرگذاری این عوامل بر یکدیگر و شناسایی عوامل محرک این شکاف در شهرهای ایران یافته‌های مطالعات پیشین را ارتقا داده و گامی مهم در جهت توسعه دانش در این حوزه تحقیقاتی برداشته است. یافته‌های این پژوهش تأکید می‌کند که پدیده گسست فضایی میان بالا شهر و پایین‌شهر در ایران تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل چندگانه قرار دارد و برای مقابله با گسست فضایی و بهبود هماهنگی اجتماعی در شهرها، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری باید به این عوامل توجه داشته و با راهکارهای مؤثر و در راستای عوامل شناسایی شده در این پژوهش، شکاف فضایی را کاهش دهند. این پژوهش با ارائه مهم‌ترین عوامل مؤثر چارچوب اصلی

برنامه‌ریزی در این حوزه را در اختیار سیاست‌گذاران شهری قرار داده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه شناسایی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری این دوگانگی فضایی، به فهم بهتر چگونگی توسعه شهری و سیاست‌گذاری‌های مؤثر در جهت کاهش شکاف‌های فضایی کمک می‌کند، تا کنون هیچ مطالعه‌ای به بررسی این موضوع نپرداخته است. به همین منظور این پژوهش با هدف پاسخ به سؤال «عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مفاهیم بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران کدام‌اند؟» انجام شده است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، مطالعات پیشین پدیده افتراق بالا شهر و پایین‌شهر در شهرهای ایران را بیشتر ناشی از عوامل اجتماعی و فرهنگی، عوامل اقتصادی، عوامل کالبدی-زیرساختی، عوامل مدیریتی و عوامل محیطی می‌دانند. همچنین عوامل اختلافات طبقاتی و فاصله بین دهک‌های اقتصادی، برندینگ و هویت ذهنی بالا شهر یا پایین‌شهر و شکاف پایگاه اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی به‌عنوان تأثیرگذارترین عوامل در این حوزه شناخته شده است. در نتیجه این مطالعه با شناسایی و اولویت‌بندی پنج دسته عامل کلیدی اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، کالبدی-زیرساختی، مدیریتی و محیطی و برجسته‌سازی نقش محوری اختلافات طبقاتی، برندینگ فضایی و شکاف‌های هویتی در تشدید گسست فضایی دلالت مستقیمی برای سیاست‌گذاری شهری دارد. برنامه‌ریزان نمی‌توانند تنها با مداخلات کالبدی یا زیرساختی، این شکاف را کاهش دهند، بلکه نیاز است سیاست‌هایی چندبعدی، عادلانه و مبتنی بر عدالت فضایی طراحی شوند که به ریشه‌های ساختاری بپردازند. این پژوهش دلیل محدودیت‌های اطلاعاتی، عدم شناخت شهرهای مختلف ایران و حجم استاندارد پژوهش به تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، محیطی و... بین نواحی مختلف شهری ایران نپرداخته است. درحالی‌که برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی این عوامل در شهرهای مختلف کشور متفاوت است. پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده از روش‌های کمی و کیفی به‌طور هم‌زمان برای شناسایی و اولویت‌بندی عوامل در شهرهای مختلف استفاده شود تا بتوان عمق بیشتری به تحلیل‌های مربوط به گسست فضایی بخشید. همچنین، تحقیقات می‌توانند با تمرکز بر مقایسه بین نواحی مختلف شهری در ایران و سایر کشورها، به درک بهتر عواملی که موجب گسست فضایی می‌شوند، کمک کنند. علاوه بر این، ایجاد مدل‌های مفهومی و عملیاتی برای پیش‌بینی و کنترل گسست فضایی در شهرهای مختلف می‌تواند به سیاست‌گذاران در طراحی راهکارهایی هدفمند و مؤثر یاری رساند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند و بویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- اعظم آزاده، منصوره. (۱۳۸۲). چگونگی جدایی‌گزینی سکونت در شهر تهران. *علوم انسانی/ الزهر، ۱۳-۱۲ (۴۴-۴۵)*، ۲۵-۵۰. ایزدی، محمد سعید؛ مسعود، محمد و معززی مهر طهران، امیر محمد. (۱۳۹۵). طراحی مدل جامع‌نگر در مطالعه پدیده افتراق شهری. *فصلنامه مطالعات شهری*، ۲۰(۲)، ۷۹-۹۱.
- ایمانی شاملو، جواد؛ رفیعیان، مجتبی و اژدری، ابوالقاسم. (۱۴۰۱). تبیین جدایی‌گزینی گروه‌های شغلی- اجتماعی در سازمان فضایی کلان‌شهر تهران (از منظر بازساخت نئولیبرالیستی فضا). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۲(۲)، ۴۳۷-۴۵۶. doi:10.22059/jhgr.2020.258095.1007703
- بالالی، اسماعیل و مخدومی، خدیجه. (۱۴۰۰). جدایی‌گزینی فضایی یا جدایی‌گزینی اجتماعی؟ بررسی مقایسه‌ای الگوهای ازدواج زنان مناطق بالا و پایین‌شهر همدان. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲(۲)، ۱۲۹-۱۵۰. doi: 10.22108/jas.2021.122682.1896
- تولایی، نوین و یاری، جلیل. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به مهاجرت درون‌شهری در تهران با تأکید بر احساس نابرابری فضایی. *تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی*، ۲(۲)، ۷۹-۱۱۰.
- حائری، محمدرضا؛ اعتماد، گیتی و حسامیان، فرخ. (۱۳۸۸). *شهرنشینی در ایران*. تهران: آگه.
- خیرالدین، رضا. (۱۳۸۹). تحلیل زمین مرجع اقدامات مدیریت شهری تهران در دوره ۱۳۷۲-۱۳۸۶ به‌سوی یکپارچگی شهری یا تشدید شکاف فضایی؟ *نشریه هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی*، ۲(۴۲)، ۷۱-۸۲. doi:10.22286020.1389.2.42.7.6
- خیرالدین، رضا. (۱۳۹۲). پوششی در ترجمان فضایی-کالبدی مفهوم اسلامی عدالت با تحلیل کارتوگرافیک تعادل فضایی در نواحی ۱۱ گانه کلان‌شهر تهران. *پژوهش‌های معماری اسلامی*، ۱(۱)، ۴۱-۵۶.
- رفیعیان، مجتبی؛ عزیزاده، آزاده و تقوایی، علی‌اکبر. (۱۳۹۵). تحلیل افتراق فضایی در محله‌های شهر یزد با استفاده از تحلیل شبکه و چیدمان فضا. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۳(۳)، ۴۴۱-۴۵۹. doi: 10.22059/jhgr.2016.51998
- ظهیرنژاد، عارف و داداش‌پور، هاشم. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل جدایی‌گزینی فضایی- اجتماعی گروه‌های تحصیلی و شغلی در منطقه کلان‌شهری اصفهان. *برنامه‌ریزی توسعه کالبدی*، ۵(۱)، ۲۵-۴۴. https://doi.org/10.30473/psp.2018.4829
- وزیری زاده، علیرضا و حق‌شناس، نسرین. (۱۴۰۳). مسئله سیاست اجتماعی مسکن در ایران: بررسی اثرات اجرای پروژه مسکن مهر بر گسترش پدیده جدایی‌گزینی فضایی- اجتماعی در مجموعه کلان‌شهری تهران. *نشریه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۳۰(۳)، ۱۹۹-۲۴۴.
- محمدی، محمود؛ حسینی دهاقانی، مهدی و فدایی، ایمان. (۱۳۹۴). درآمدی بر مفاهیم «بالا شهر» و «پایین‌شهر» با تأکید بر حوزه‌های معنایی و تحلیل محتوای نگرش‌های مردمی. *باغ نظر*، ۱۲(۳۳)، ۱۰۷-۱۱۶.
- مشکینی، ابوالفضل و رحیمی، حجت‌الله. (۱۳۹۰). جدایی‌گزینی فضایی در مادرشهرها: تحلیلی بر جغرافیای اجتماعی مادر شهر تهران. *آمایش فضا و ژئوماتیک*، ۱۵(۴)، ۸۷-۱۰۷.
- مغانی رحیمی، خاطره و داداش‌پور، هاشم. (۱۴۰۳). تبیین مدل نظری ارتباط بین جدایی‌گزینی فضایی- اجتماعی و شکل‌گیری اجتماعات دروازه‌دار در شهرهای ایران. *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۱۲(۲)، ۱۳۵-۱۵۹. doi: 10.22059/jurbangeo.2024.380520.1974
- مهدنژاد، حافظ و غلامی، علیرضا. (۱۴۰۰). تحلیل جغرافیایی قطبش اجتماعی در کلان‌شهر اصفهان. *جغرافیا (فصلنامه علمی انجمن جغرافیایی ایران)*، ۱۹(۶۹)، ۱۱۵-۱۳۰. doi:10.22059/jurbangeo.2024.380520.1974
- یزدانی، محمدحسن؛ جامی اودولو، مریم و عباسی تقی دیزج، رسول. (۱۴۰۲). تحلیل جدایی‌گزینی در عرصه‌های روستا شهری با تأکید بر توسعه میان افزا (موردپژوهی: عرصه‌های روستا شهری شهر اردبیل). *جغرافیا و روابط انسانی*، ۵(۴)، ۷۱۵-۷۴۱. https://doi.org/10.22034/gahr.2023.394286.1856

References

- Azam Azadeh, M. (1382). How to choose residential segregation in Tehran city. *Al-Zahra Human Sciences*, 12-13(44-45), 25-50. [In Persian].

- Azhdari, A., Taghvaei, A. A., & Zahirinajad, A. (2015). Analyzing Socio-spatial Segregation of Educational and Occupational Groups in Shiraz Metropolitan Area. *Motaleate Shahri*, 4(16), 67-80. [In Persian].
- Balali, E., & Makhdoomi, K. (2021). Spatial Segregation or Social Segregation? A Comparative Study of Marriage Patterns of Women in the High and Low-Class Regions of Hamadan Province. *Journal of Applied Sociology*, 32(2), 129-150. doi: 10.22108/jas.2021.122682.1896. [In Persian].
- Dadashpoor, H., & Ghazaie, M. (2019). Exploring the consequences of segregation through residents' experiences: Evidence of a neighborhood in the Tehran metropolis. *Cities*, 95, Article 102391. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102391>
- Ghazaie, M., Rafieian, M. & Dadashpoor, H. (2022). Making the invisible segregation of diverse neighbourhoods visible. *J Hous and the Built Environ*, 37, 459-482. <https://doi.org/10.1007/s10901-021-09850-z>
- Imani Shamloo, J., Rafieian, M., & Azhdari, A. (2022). Explaining of the Socio-Occupational Segregation in Space Organization of Tehran Metropolis (From the Perspective of Neoliberal Restructuring of Space). *Human Geography Research*, 54(2), 437-456. doi: 10.22059/jhgr.2020.258095.1007703. [In Persian].
- Izadi, M. S., Masoud, M., & Moazezi Mehr-e-Tehran, A. M. (2016). Designing a holistic framework in studying urban segregation. *Motaleate Shahri*, 5(20), 79-91. [In Persian].
- Khairuddin, R. (2012). A research on spatial-physical translation of Islamic concept of justice with cartographic analysis of spatial balance in 112 districts of Tehran metropolis. *Islamic Architecture Research*, 1 (1), 41-56. Dor:20.1001.1.22286020.1389.2.42.7.6. [In Persian].
- Kheyroddin, R. (2010). A geo-referencial analysis on urban governance policies in Tehran metropolis (The years 1993-2007) Toward urban integration or spatial segregation?. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 2(42), 71-82. [In Persian].
- mahdnejad, H., & Gholami, A. (2021). Geographical analysis of social polarization in Isfahan metropolis. *Geography*, 19(69), 115-130. [In Persian].
- Meshkini, A., Rahimi, H. (2010). Spatial separation in the mother cities: an analysis of the social geography of the mother city of Tehran. *Planning and preparation of space*. 15 (4): 87-107. [In Persian].
- Moghani Rahimi, K. & Dadashpoor, H. (2024). Explaining the theoretical model of the relationship between social-spatial segregation and the formation of gated communities in Iranian cities. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 12(2), 135-159. doi: 10.22059/jurbangeo.2024.380520.1974. [In Persian].
- Mohammadi, M., Hosseini Dehaghani, M., & Fadaei, I. (2015). An Introduction to the Concepts of "Bala-Shahr" and "Paeen-Shahr" By Studies of Semantic Fields and Content Analysis of People's Opinions. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 12(33), 107-116. [In Persian].
- Rafieian, M., Alizadeh, A., & Taghvayee, A. A. (2016). Analysis of Spatial Fragmentation in the Spatial Organization of Yazd Using Network Analysis and Space Syntax. *Human Geography Research*, 48(3), 441-459. doi: 10.22059/jhgr.2016.51998. [In Persian].
- Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don't matter. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 189-209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx023>
- Sheydayi, A., & Dadashpoor, H. (2023). Conducting qualitative content analysis in urban planning research and urban studies. *Habitat International*, 139, 102878. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102878>
- Tulaei, N., & Yari, J. (2012). Investigating factors affecting the tendency to migrate within the city in Tehran with an emphasis on the feeling of spatial inequality. *Social analysis of order and social inequality*, 2012(2), 79-110. [In Persian].
- Vaziri Zadeh, A., & Haghshenas, N. (2024). Housing Social Policy in Iran: Analyzing the Impact of the Maskan-I-Mehr Program on Socio-Spatial Segregation in the Metropolitan Area of Tehran. *Journals of Urban and Regional Development Planning*, 9(30), 199-244. doi: 10.22054/urdp.2024.79022.1628. [In Persian].

- yazdani, M., jami odluo, M., & Abbasi Taghi Dizaj, R. (2023). Analyzing segregation in rural-urban areas with an emphasis on inclusive development (case study: rural-urban areas of Ardabil city). *Geography and Human Relationships*, 5(4), 715-741. doi: 10.22034/gahr.2023.394286.1856. [In Persian].
- Zahirnejad, A., & Dadashpoor, H. (2018). Examining socio-spatial segregation of educational and occupational groups in Isfahan metropolitan region. *Physical Social Planning*, 5(1), 25-44. doi: 10.30473/psp.2018.4829. [In Persian].